

Tihomir Jukić

Arhitektonski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu

Milan Prelog *Sudbina grada*

Društvo povjesničara
umjetnosti Hrvatske

Zagreb, 2021.
204 str.

Pripremili:
Snješka Knežević, Slavko Dakić

ISBN 978-953-6089-55-0

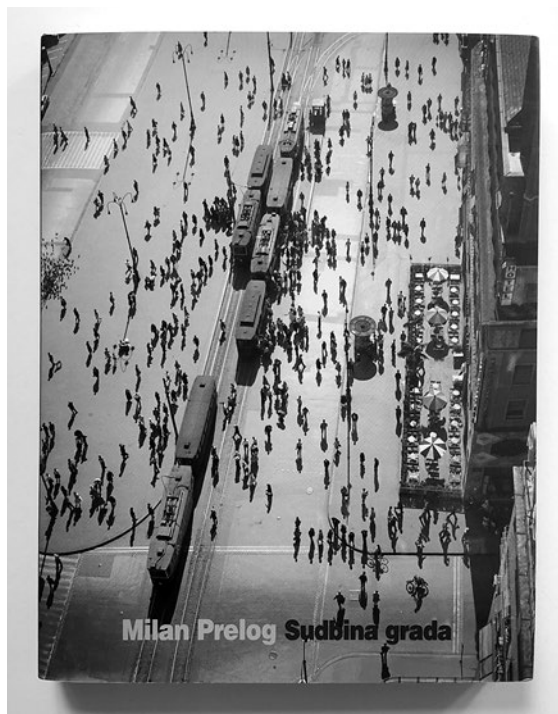

foto: DPUH

Naslov knjige Milana Preloga *Sudbina grada* dovoljno je otvoren i može se tumačiti i kao prošlost i kao budućnost; isto tako kao nešto pozitivno, a može biti i negativno. Upravo su takvi tekstovi Milana Preloga jer proučavajući prošlost kritizira sadašnjost i upire prst u budućnost.

Prelog je u društvu, kao povjesničar umjetnosti, sveučilišni profesor i stručnjak za širok raspon tema, bio izrazito cijenjen, a njegovi su stavovi bili uvažavani. Pisac uvodnog teksta izvrsno opisuje njegov rad i ulogu u očuvanja prostora riječima: „zahvaljujući njegovom autoritetu, bio je lakše otklanati najizravnija ugrožavanja povijesnih prostora urbane Hrvatske.“ S respektom je gledano i na cjelokupan posao izrade urbanističkih planova u kojima je sudjelovao Prelog kao dio interdisciplinarnog tima jer objedinjavao je niz disciplina

koje se, nažalost, danas shvaćaju kao sektorske i planiraju zasebno. I danas bi bilo vrijedno vratiti se tim polazištima i shvatiti da zaštita i očuvanje prostora moraju biti u funkciji njegovog razvoja, a da zaštita nije sama sebi svrha. Ne sagledavajući te činjenice svjedoci smo čestih prijepora oko zaštićene baštine jer problem se sagledava s potpuno različitih polazišta i očista.

Knjiga je izdana u ediciji *Društva povjesničara Hrvatske* u rujnu 2021. i postala je nezaobilazan svjedok vremena, važan sveučilišni udžbenik u području zaštite i očuvanja prostora, kako studentima povijesti umjetnosti i sociolozima, tako i budućim arhitektima te urbanistima. No, tu nije kraj jer interdisciplinarnе teme kojima se Prelog bavio, o kojima je pisao i koje je komentirao, bit će korisne i drugim strukama u području

očuvanja prostora, ali i svima na početku ili pri kraju karijere, da formiraju ili potvrde svoje stavove i djelovanje.

Knjiga je uređena tako da su određene teme grupirane u tri tematska i organizacijska poglavlja. Tako se u prvom pod nazivom *Problemi valorizacije* raspravlja upravo o valorizaciji prostora s različitog gledišta s obzirom na povijesnu sredinu i povijesno nasljeđe. Iz toga proizlazi i niz tekstova na temu revitalizacije ili oživljavanja povijesnih prostora, izrazito aktualna upravo u trenutku obnove zagrebačkog povijesnog urbanističkog središta grada. Kako više od trideset godina nije sagledana cjelovito za Donji grad (*PUP Donjeg grada, 1989.*), a više od četrdeset godina za Gornji grad i Kaptol (*PUP Gornjeg grada i Kaptola, 1979.*), upravo Prelogov tekst *O pojmu revitalizacije – Uz Provedbeni urbanistički plan Gornji grad i Kaptol* iznova postaje jako aktualan. Ne samo aktualan nego može poslužiti i kao polazište za rasprave o budućem procesu obnove koji slijedi. Ovom se temom bavi i tekst *Zaštita spomenika i sudbina grada*, po kojem je dobila naziv i sama knjiga. U njemu Prelog konstatira da „križa gradskih središta, koja zauzima sve više maha, u samoj je biti kriza grada kao određenog oblika organizacije života u prostoru“ i da je izrazito važna suglasnost povjesničara, sociologa i urbanista kao i postojanje niza međunarodnih dokumenata kojima se odlučno brani postojanje povijesnih središta grada. Poglavlje se zaključuje tekstom o transformaciji grada i njegovog središta.

U drugom poglavlju *Povijesna sredina i urbanističko planiranje*, kao što i sam naslov navodi, Prelog se bavi temom planiranja prostora s posebnim osvrtom na zaštitu povijesne sredine u tom postupku i to općenito od njezinog položaja u planovima prostornog uređenja, do rasprave o pojedinim segmentima prostora. U tekstu o povijesnim središtima i urbanističkom planiranju bavi se analizom različitih razina urbanističkog planiranja Zagreba, od teme zaštite spomenika kulture u Generalnom planu grada Zagreba do provedbenog urbanističkog plana revitalizacije Gornjega grada ili preobrazbe Trnja.

Komentirajući pristup revitalizacije Gornjeg grada i Kaptola, kreće od uzroka i degradacije najstarijih povijesnih dijelova grada koja se očituje u zapuštanju i propadanju dijela stambenih zgrada i komunalne infrastrukture, smanjenju dijela gradskih sadržaja i usluga te sve većem kolnom prometu u ulicama koje nisu planirane za

to. Analizirajući središnji dio Zagreba tj. gradsku četvrt Trnje, Preloga su posebno zainteresirale teme kao što su problem kontinuiteta velike osvine sjever-jug i snažnih prometnica u središnjem prostoru Trnja, kao i problem centralnih sadržaja. Uz sve to veže prostornu i socijalnu degradaciju i segregaciju građana na temelju imovinskih kriterija te zaključuje da je „proces revitalizacije najprije proces uklanjanja posljedica degradacije“. Kao zasebnoj temi posvećuje pažnju utjecaju turizma na povijesne sredine jadranskih gradova, a daje i svoj doprinos u pokretanju projekta SOS za baštinu. Akciju SOS za baštinu pokrenuo je Treći program Radio Zagreba, a sadržavala je izložbe, radijske emisije, publikacije i javne rasprave. Teme su bile Apel za Trogir, Zidine Stona, Antički forum u Zadru, Salona i Zagrebački stari grad. U cijeli projekt aktivno se uključio i Prelog. U knjizi je predstavljen njegov tekst *Osmrtnice za povijesne sredine – S.O.S. za Trogir*.

Završni dio knjige posvećen je temi *Grad naš svagdašnji* u kojem je dan osvrt na *Projekt obnove Tkalčićeve ulice* u kojem Prelog konstatira da „obrana staroga ometa obnovu“. Analizira i sve što je prethodilo današnjem stanju, ali i ono što mu tek slijedi kao npr. u tekstu *Nove vizije budućnosti i nove utopije* ili tekstu *Grad naš sustrašnji*. Zanimljivo je da se Prelog s vremenskom distancom kritički osvrće i na Atensku povelju donesenu na *Međunarodnom kongresu moderne arhitekture (Congres Internationaux d' Architecture moderne)* 1933. godine, a objavljenu tek početkom Drugog svjetskoga rata, čije se postavke u realizaciji mogu pratiti tek 50-tih i 60-tih godina 20. st. Prelog smatra se uz Atensku povelju i funkcionalističke ideje koje ona promovira mogu vezati „najteži promašaji poslijeratnog urbanizma u Europi“. Teorija i praksa bili su u oštroj suprotnosti prema neposrednoj tradiciji, kako u gradnji pojedinačnih zgrada, tako i u organizaciji grada. Prelog smatra da su tvorci Atenske povelje „osudjujući miješanje raznih funkcija u gradskom životu, zapravo ... osudili na smrt i sam grad“, a Le Corbusieru najviše u njegovim konceptima zamjera izostanak dva najbitnija elementa grada – njegovo središte i ulicu. U ovom poglavlju Prelog raspravlja o stavovima autora i teorijama grada E. Howarda, T. Garniera, Le Corbusiera, S. Gideona i W. Gropiusa. Posebno se osvrće na funkcionalistički pristup planiranja grada, ali na kraju ipak zaključuje da funkcionalistički urbanizam, usprkos odstupanju od tradicionalnih određenja grada

„...nije zapravo ništa drugo nego posljednji napor da se rast grada razumno organizira“.

U poglavlju *Grad naš svagdašnji* u analizi grada važno mjesto zauzima kultura općenito. Tako se nižu tekstovi *Umjetnost u gradu*, *Kultura i razvoj grada*, *Grad kao umjetničko djelo* u kojima Prelog govori o dva stajališta o umjetničkom oblikovanju grada ili samom gradu kao umjetničkom djelu. Upravo u zaključnom tekstu *Grad kao umjetničko djelo* pokušava naći odgovor na pitanje mogu li se naselja, među kojima gradovi zauzimaju poseban, najistaknutiji položaj, promatrati kao umjetnička djela. Raspravlja o stavovima različitih autora koji ne uvažavaju samu estetsku vrijednost grada i poziva se na Mumfordovu misao da je grad fizička osnova kolektivnog života zajednice te da je grad, zajedno s jezikom, najveće umjetničko djelo čovječanstva. Vodi raspravu i dijalog s velikim brojem pisaca, filozofa i teoretičara prostora, od H. Lavedana, R. Aeglija, P. Geddesa, J. Gantnera, A. E. Brinkmanna do Brune Zevija, a najveći dio posvećuje djelu i stavovima C. Sittea i G. Simmela uz čija se imena, prema Prelogu, mogu vezati prvi pokušaji racionalizacije doživljaja povijesnih sredina. Prelog ističe kako G. Simmel zaključuje da osebujan značaj ljepote staroga grada ne proizlazi iz jednostavnog zbira pojedinih umjetničkih spomenika. Važnu ulogu daje prirodi, a drugu ulogu umjetničkom oblikovanju grada „koje stvara usmjereno ljudsko htjenje“.

Prelog u svojim tekstovima posebno naglašava da je potrebno razlučiti kratkoročne i dugoročne planove mjera u prostoru, ali i pozitivne ili negativne efekte koji će oni izazvati u njemu, u kraćem ili dužem razdoblju. Za razliku od većine današnjih stručnjaka koji se bave zaštitom i očuvanjem prostora, veliku je pažnju davao ekonomiji i gospodarskom razvoju kao važnim činiteljima očuvanja prostora i njegovih povijesnih vrijednosti. Prelogovo shvaćanje povijesne sredine, njegove studije i tekstovi sigurno i danas mogu biti dobra osnova za promišljanje prostora, a i podsjetnik na drugačiji pristup cjelovitog sagledavanja prostora koji istovremeno uključuje njegovu zaštitu i razvoj. Knjiga je izvrsno, uvijek aktualno štivo i za one koji se ne bave zaštitom i planiranjem prostora jer obiluje nizom podataka, a i vraća nas u neka, ne tako davna, razdoblja koja ocrtavaju ponešto drugačije stanje duha od današnjeg. Posebna pohvala za odabir tekstova jer tim je odabirom zadovoljena istovremeno i znanstvena i stručna razina, a područje je razmatranja prostor cijele

Hrvatske – prvenstveno prostor Zagreba i nekoliko priobalnih gradova. I sami ljubitelji Prelogovih tekstova dolaze na svoje, tj. na jednom mjestu mogu pronaći tekstove o gradu i, kako sam naslov knjige kaže, o „sudbini grada“. Izdavanje knjige vremenski se podudara s novim propitivanjem obnove zaštićenih prostora nakon potresa u Zagrebu i na Banovini te Prelogovi tekstovi, rasprave i stavovi mogu pomoći i mlađim stručnjacima u pristupu obnovi, kako u praksi, tako i u edukaciji onih koji će se s tim poslom baviti u budućnosti. I zato je preporuka svakom da ovu knjigu ima u svojoj biblioteci jer Prelog se bavi konkretnom, ali bezvremenskom i univerzalnom temom „grada i njegove sudbine“.